

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW

İdeal Kent Arayışında Mimari Ütopyalar

*Architectural Utopias in Search of Ideal City***Emrah Tüncer**

İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, İstanbul

Giriş

Ütopya, mimari ve kent idealleri, tarih boyunca insanlığın arzularını yansıtan iç içe geçmiş kavramlar olarak karşımıza çıkar. Ütopya, bireylerin birbirleriyle ve çevreleriyle uyum içinde yaşadığı, ulaşılması güç bir ideal toplum düzenini temsil ederken; mimari, bu ideallerin somutlaşmasında ve toplumun hem fiziksel hem de sembolik bir tezahürü olarak önemli bir rol oynar (Santander ve Garai-Olaun, 2016). Mimarlar, yapıların tasarımı ve inşası aracılığıyla, sosyal uyumu, sürdürülebilirliği ve refahı destekleyen mekânlar oluşturarak, fiziksel çevreyi şekillendirme yetisine sahiptirler. Kent bağlamında, ütopya ideali ise kentsel planlama ve tasarım ile yakından ilişkilidir ve şehirler, farklı toplulukların uyum içinde yaşadığı, kaynaklara ve fırsatlara adil bir şekilde erişimin sağlandığı bir ütopyik idealin gerçekleştirilebileceği yerler olarak görülür. Bu açıdan ütopya, insan hayal gücünü sürekli olarak etkileyen ve barış, uyum ve eşitliğin egemen olduğu ideal toplumları hayal etme arzusuyla insanlık tarihinde önemli bir yer tutar. Bu tarzda ütopyalar, genellikle güç politikalarından, ahlaki bozulmalardan ve şiddetten uzak, reforme edilmiş bir uluslararası düzeni temsil eder. Ancak, bu tür ütopyik ideallerin pratikte uygulanabilirliği sıkça tartışma konusu olmuştur. Güç politikalarının olmadığı bir dünya, gerçekten mümkün müdür, yoksa bu, tarihin geçici bir döneminden mi ibarettir? Bu sorular, ütopyanın sadece bir hayal olup olmadığı veya gerçekleştirilebilir bir hedef olup olmadığı konusunda süregelen tartışmaları beslemektedir.

Ütopyalar ve kentsel idealler, bu açıdan bireylerin ve toplumların hayal gücünü uzun süredir etkileyen, sosyal, politik ve çevresel sorunlardan arınmış idealize edilmiş bir toplum veya kentsel çevre vizyonu sunar. Bu vizyonlar, genellikle ilham ve motivasyon kaynağı olarak hizmet eder ve bireyleri sosyal ilerleme ve kentsel gelişim için çaba göstermeye teşvik eder. Ancak, ütopyalar ve kentsel idealler bazen ulaşılamaz fanteziler veya gerçekçi olmayan hayaller olarak görülebilir ve gerçek dünyada uygulanmaları, pratikte karşılaşılan karmaşıklıklar ve zorluklar nedeniyle engellenebilir. Santander ve Garai-Olaun (2016) tarafından belirtildiği gibi, bu ideallerin hayata geçirilmesi, mevcut sosyal ve ekonomik yapılarla uyumsuzluklar gösterebilir. Bununla birlikte, ütopyaların ve kentsel ideallerin peşinden gitmek, özlemlerimizi şekillendirmede ve daha yaşanabilir, sürdürülebilir ve adil şehirler yaratmaya yönelik eylemlerimize rehberlik etmede değerli bir rol oynayabilir.

Bu bağlamda, Ece Ceylan Baba'nın 2020 yılında YEM Yayınları'ndan çıkan "İdeal Kent Arayışında Mimari Ütopyalar" adlı eseri, ütopyacılığın mimari ve kentsel planlama üzerindeki etkilerini derinlemesine inceleyerek, bu alanda önemli bir kaynak sunmaktadır. Kitap, Antik Çağ'dan günümüze insanlığın ideal bir yaşam alanı yaratma çabasını detaylandırırken, aynı zamanda kentsel mekânların ve toplumsal yapıların anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Ceylan Baba'nın çalışması, mimarlık ve planlama öğrencileri için olduğu kadar, geniş bir okuyucu kitlesi için de değerlidir ve ideal kent arayışının sadece teorik bir çaba olmadığını, pratikte de uygulanabilir olduğunu göstermektedir.

Geliş tarihi: 10.06.2024 Kabul tarihi: 29.06.2024

Online yayımlanma tarihi: 19.07.2024

İletişim: Emrah Tüncer

e-posta: etuncer@gelisim.edu.tr

 TMMOB
Şehir Plancıları Odası

Ütopyanın Mimarlık ve Şehircilikteki Evrimi: İdeal Kent Arayışında Mimari Ütopyalar

Ütopyanın ne olduğunu kapsamlı bir şekilde algılayabilmek için, en çok vurgulanan özelliklerini tek tek ele alan yazarın analizine göre, ütopya; arzu, umut ve başkaldırı gibi insani motivasyonları, rasyonellik, modelleme ve toplu mühendisliği gibi metodolojik araçları içermektedir. Bu bileşenler, ütopyanın sadece hayali bir kurgu olmadığını, aynı zamanda toplumsal ilerleme için bir yöntem olduğunu ortaya koymaktadır (Ceylan Baba, 2020). Bu perspektiften bakıldığında, ütopya; toplumsal normlar, değerler ve amaçlar doğrultusunda insan davranışlarını yönlendirmeyi hedefleyen bir toplum modeli olarak da tanımlanabilmektedir.

Ütopya kavramı ve ütopyik toplumların ilk tasvirleri Batı literatüründe yer alsa da, ideal toplum düşüncesi evrenseldir ve dünya tarihi boyunca farklı medeniyetlerde kendini göstermiştir. Yazar, bu bağlamda, ütopyacı düşüncenin küresel bir fenomen olduğunu ve çeşitli kültürlerdeki benzer yaklaşımları inceleyerek bu savı desteklemektedir. Ütopyacı bir ideal şehir tasarımının gerçekleştirilmesinin, ancak berrak ve saf bir rasyonel düşünce yapısıyla mümkün olabileceğini vurgulamaktadır. Bu, ütopyanın sadece hayali bir kurgu olmadığını, aynı zamanda bilinçli ve metodik bir planlama ile ulaşılabılır bir hedef olduğunu göstermektedir. Yazarın bu bölümdeki analizi, ütopyacı düşüncenin evrensel boyutlarını ve ideal şehir tasarımının rasyonel temellerini detaylı bir şekilde ele almaktadır.

Ütopya yazarının, hayallerini gerçekleştirmek için mühendis ve şehir plancısı gibi davrandığına dikkat çeken yazar, ideal bir kent arayışına odaklanırken, insanın fiziksel çevresinin onu şekillendireceğine olan inancıyla ilerler. Kitapta, ütopyik toplumların tüm arzularını bir mekânda gerçekleştirebileceği düşüncesiyle, ideal kent kavramını ele alır. Bu, önde gelen ütopyacılar Campanella, Cabot ve Wells'in yanı sıra, Platon'un Devlet adlı eserinde ideal düzen arayışını polis üzerinden temellendirdiği ve More'un ideal düzenini kentsel örgütlenmeye dayandırdığı şekildeki örneklerle desteklenir (Ceylan Baba, 2020).

"Antik Çağ'da İdeal Kent Tasarımları" başlığı altında, Antik Çağ ütopyalarının ideal kent ve devlet kuramının kökenlerini ele alan yazar, bu dönemdeki ütopya yazarlarının, yaşadıkları toplumların ve kentlerin sorunlarına çözüm arayışlarını yazıya döktüklerini vurgular. Tarihin bilinen ilk ütopyik metninin, Sümerler tarafından 5.000 yıl önce kil tablete kazındığını, Sümer efsanelerinde insanların henüz günahkâr olmadığı, bolluk ve huzurun egemen olduğu bir çağa atıfta bulunulan "Tilmun Adası" olduğunu belirtir. Bu ada, savaşın ve çatışmanın olmadığı bir yer olarak tasvir edilir. Aynı dönemde Platon'un eserlerinde geçen "Atlantis Adası" ise Platon'un ideal devlet düzenini tasarladığı bir mekân olarak nitelendirilir. Ayrıca, Hippodamos ve Vitruvius gibi ütopya çalışmaları da bu dönemde önemli bir yer tutar. Bu yazarlar, ideal kent ve devlet düzeni arayışlarıyla tarihe iz bırakmışlardır.

"Rönesans'ın ideal kent tasarımları" başlıklı bölümde, çevrenin dönüştürülmesine yönelik düşünce ve fikirlerin ilk kez bu dönemde tasarım formatında ortaya çıktığını vurgulayan yazar, İtalya'dan başlayarak yayılan bir entelektüel mimarlık hareketinin varlığından bahseder (Ceylan Baba, 2020). Bu dönemi yansıtan Alberti, Filarete, Martini, Leonardo da Vinci gibi birçok mimar ütopyacıdan söz eder. Yine "ütopyanın bir tür olarak ortaya çıkışı" adlı bölümde ütopyanın belirgin bir tanım kazanarak kendine özgü bir tür olarak ortaya çıkışının, Thomas More'un "Ütopya" adlı eseriyle gerçekleştiğini belirten yazar, More'un Platon'un ötesine geçerek ütopya ülkesine ait her detayı en ince ayrıntısına kadar planladığını açıklar. More'dan yaklaşık 80 yıl sonra, 1602 yılında İngiliz düşünür Tommaso Campanella'nın "Güneş Kenti" adlı bir ütopya yayımladığını belirten yazar, bu eserin de diğer ideal kentler gibi manevi ve yaratıcı amaçlar doğrultusunda bütünlüklü ve kendi kendine yeterli bir varlık olarak tasarlandığını ifade eder.

Aydınlanma dönemindeki ütopyacıların odak noktasının dünyayı nasıl değiştirebilecekleri olduğunu vurgulayan yazar, 19. yüzyıl ütopyalarının genellikle sanayi kentlerinin eleştirisi olarak ortaya çıktığını belirtir. Sanayi kentinin insan yaşamını tehdit eden yapısının, insanları refahı, mutluluğu, huzuru ve yaşam kalitesini kentin dışında aramaya yönlendirdiğini ifade eder. Çevresel koşullardan kaynaklanan hastalıkların artışı, karbondioksit ve buna bağlı hava kirliliğinin artması, kanalizasyon eksikliği, bulaşıcı hastalıkların yoksul mahallelerde artması ve bu dönemdeki ütopyacıların bu olumsuzlukları eleştirerek hem toplumsal hem de kentsel olarak yeni bir kurgu arayışına girdiğini belirtir (Ceylan Baba, 2020). Saint-Simon, R. Owen, Fourier, Cabot, B.W. Richardson gibi ütopyacı sosyalistlerden başlayarak Haussmann'a kadar geniş bir yelpazede bu dönemi değerlendirir. Yaratıcı yıkım ve Haussmann kısmında geçmişten kökten bir kopuş süreci olarak ele alındığını, işçi ayaklanmalarını ve barikatları engellemek üzere tasarım yapıldığını belirtir.

Modernizmin ve 20. yüzyıl ütopyalarının, kapitalist sanayi ekonomisinin oluşturduğu refah seviyesindeki yükseliş ve kentsel reform hareketlerinin bir sonucu olarak tanımlandığını belirten yazar, bu bölümde Howard'ın "Bahçe Kent" tasarımı ve Le Corbusier'in "Çağdaş ve İşyan Kent" modellerinden bahseder. Daha sonra, teknolojiye dayalı bir geleceğin eğlenceli ve popüler bir temsilini sunan 1960'ların avangart mimarlığında yer alan Archigram'ın takılıp sökülebilir kent ütopyasını ele alır. Postmodern veya post-sanayi döneminde çağdaş mimarinin modernizmle çatışmaya girdiğini ve modernizmin ütopya üretme algısını kırdığını ifade eder. Dejenere ütopya, ekotopya, distopya, heterotopya ve hiper bina gibi başlıklar üzerinden bu süreci ele alır (Ceylan Baba, 2020).

Kısacası "İdeal Kent Arayışında Mimari Ütopyalar" adlı kitap, mimarlık ve şehircilik alanlarında ideal kent kavramının tarihsel gelişimini ve mimari ütopyaların evrimini ele alan kapsamlı bir çalışmadır diyebiliriz. Bu yönüyle ideal bir yaşam alanı yaratma

çabasının Antik Çağ'dan günümüze kadar olan serüvenini, farklı dönemlerdeki ütopyalar üzerinden inceleyerek ve bu süreçte ortaya çıkan kent tasarımlarını değerlendirerek ilerlemektedir. Ayrıca ütopyanın sadece soyut bir düşünce olmadığını, somut mekânlarda nasıl hayat bulduğunu ve bu mekânların çoğunlukla bir kent formunda ortaya çıktığını ortaya koyan yazar, ütopyaların ilerlemeci, eşitlikçi, umut vaat eden ve kusursuz bir tasarım iddiasında bulunan yapılardan oluştuğunu, ancak aynı zamanda otoriter ve totaliter bir tavırla bezenmiş, mutlakiyetçi bir anlayışa da sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak, "İdeal Kent Arayışında Mimari Ütopyalar", kentsel mekânların ve toplumsal yapıların anlaşılmasına katkıda bulunurken, aynı zamanda kentleşme sorunlarına karşı ütopyacı yaklaşımların önemini vurgulayan değerli bir referanstır. Ceylan Baba'nın analizi, ütopyaların sadece hayali kurgular olmadığını, gerçek dünyada somut sonuçlar doğurabilecek güçlü fikirler olduğunu ortaya koyar. Bu eser, kentleşme sürecinde karşılaşılan zorluklara karşı umut vaat eden bir perspektif sunmakta ve kentsel gelişim için yol gösterici bir kaynak olarak öne çıkmaktadır.

Kaynaklar

- Ceylan Baba, E. (2020). *İdeal kent arayışında mimari ütopyalar*. Yem Yayınları.
- Santander, A. A. ve Garai-Olaun, A. A. (2016). Urban planning and sustainable development in the 21st century, conceptual and management issues. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 44. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/44/3/032005>